

Луценко Т.М., завідувачка центру підтримки інклюзивної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Слободяник Г.І., Дерій О.В., методисти центру підтримки інклюзивної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Методичні рекомендації для педагогічних працівників щодо організації навчання учнів з особливими освітніми потребами на період тимчасового призупинення освітнього процесу

Дистанційне навчання дає великий простір для творчості вчителя. Активна робота з електронними засобами інформації дозволяє вчителю крокувати в ногу з часом, удосконалювати свою педагогічну майстерність.

Створення електронних ресурсів, програмного матеріалу для проведення занять за технологією дистанційного навчання позитивно впливає на процес навчання дітей з особливими освітніми потребами.

З метою неперервності освітнього процесу рекомендуємо організувати дистанційне навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Рекомендації щодо здійснення дистанційного процесу навчання учнів з особливими освітніми потребами на період карантину:

- підготовлений вчителем навчальний матеріал розміщується в мережі Інтернет, попередньо домовившись з учнями та їх батьками про місце їх розташування (найзручніше використовувати хмарні технології – розмістити завдання на Google Диску та відкривши доступ до конкретних завдань для конкретної дитини);
- виклад матеріалу здійснюється відповідно до державного стандарту, освітнього рівня здобувачів освіти, а також враховуючи індивідуальні особливості, можливості та потреби учня;
- на початку запропонованого матеріалу вчитель зазначає мету заняття, очікувані результати;
- при підборі навчального матеріалу використовуються веб-ресурси, відеоролики, мультимедіа, онлайн-тестування, анімація, власні авторські матеріали тощо. Рекомендуємо скористатися матеріалами, розміщеними на сторінці Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КНЗ КОР «КОПОПК» за посиланням <https://sites.google.com/site/nmkspecpedag/> ;

- матеріал викладається в яскравій формі, що позитивно впливає на мотивацію навчання;
- разом із навчально-пізнавальними готуються завдання практичного спрямування та завдання на перевірку знань;
- не залишаються без уваги вчителя й здоров'язбережувальні вправи, які рекомендується виконувати учню під час роботи вдома над темою уроку;
- учень виконує завдання у зручній для нього час. Він самостійно працює над теоретичними питаннями та практичними завданнями, питаннями на рефлексію. Має можливість перевірити отримані знання через систему тестових завдань, оцінити свою роботу з теми уроку та радіти успіху відкриття нового;
- учитель слідкує за виконанням завдань учнем, вносить корективи, надає консультації, знаходить нові форми дистанційного викладу навчального матеріалу;
- учитель повинен швидко відповідати на листи та повідомлення про виконання учнем завдань; хвалити за оперативність своїх учнів; встановлювати графік спілкування в режимі on-line і чітко його дотримуватися; створювати атмосферу психологічного комфорту, сприятливий настрій, емоційне піднесення.

Рекомендації щодо умов організації

дистанційного навчання дітей з порушеннями зору:

- адаптація змісту навчання в залежності від способу сприймання (збільшення шрифту та контрастності, схематизація зображень, використання шрифту Брайля, освітлення тощо);
- зменшення часу зорового навантаження, заміна візуальної інформації тактильною та аудіоінформацією;
- використання альтернативного зоровому сприймання (дотикове обстеження, слухове сприймання тощо);
- додаткове стимулювання активності та самостійності учня;
- під час пояснення навчального матеріалу необхідно максимально використовувати приклади реального життя та конкретний матеріал, які допоможуть встановити зв'язки між абстрактними поняттями і досвідом дитини;
- формувати уявлення, використовуючи реалістичні зображення, реальні моделі, схеми, таблиці та ін.;
- орієнтувати дитину на пошук додаткової інформації про незрозумілі, нові об'єкти;

- плануючи виклад навчального матеріалу, потрібно передбачити, який практичний матеріал може знадобитися дитині під час виконання завдань;
- дитина з порушеннями зору може потребувати додаткового пояснення перед початком виконання завдання;
- виклад нового матеріалу слід узгоджувати з наявним досвідом і знаннями дитини;
- тексти для читання, великі за обсягом, дитині може прочитати дорослий чи дати його в аудіозаписі, дозволяючи пропустити частину тексту, якщо це не вплине на його розуміння та виконання завдань;
- розвивати загальну та дрібну моторику шляхом виконання вправ на розвиток координації, рівноваги, витривалості. Слід пам'ятати, що дитині з порушеннями зору недостатньо продемонструвати виконання вправи чи надати словесну інструкцію, слід виконати рух разом з нею, безпосередньо керуючи рухами тіла чи рук;
- для певних завдань, пов'язаних із читанням, записуванням, давати більше часу для їх виконання;
- для позначення текстів для читання варто використати кольорові позначення, обводити текст контуром;
- збільшувати контрастність (жирність) друкованої інформації, міжрядковий інтервал. Чорно-білий або чорно-жовтий контраст забезпечують найкраще зорове сприймання. Добре сприймаються дітьми насичений синій, зелений або фіолетовий колір на світло-жовтому тлі, варто уникати червоного кольору (при певних порушеннях зору цей колір не сприймається);
- копії друкованих матеріалів мають бути максимально чіткими;
- дитині краще виконувати записи темною чорною ручкою (маркером) замість синьої, в жодному разі не олівцем.

Рекомендації щодо умов організації дистанційного навчання дітей з порушеннями слуху:

- мотивувати дитину до навчальної діяльності за допомогою ситуації успіху, з опорою на досвід та інтереси дитини;
- надавати роз'яснення абстрактним поняттями, пов'язувати їх з досвідом дитини та інше;
- заохочувати незалежність та самостійність дитини;
- зважати на миттєвість сприймання значно меншої кількості інформації, порівняно з однолітками без порушень слуху (як на слуховій, так і на зоровій основі);
- чергувати навантаження на слуховий та зоровий аналізатор для зменшення втомлюваності й відволікання;

- надавати час для закінчення однієї навчальної дії й переходу до іншої;
- надавати час для запам'ятовування та уточнення навчального матеріалу;
- використовувати наочність, зокрема фільми та відео із субтитрами;
- використовувати покрокові або візуальні інструкції на підкріплення усного мовлення;
- адаптувати/модифікувати процес та результат діяльності відповідно до освітніх потреб дитини;
- використовувати альбоми та таблиці для розвитку мовлення, картки з ілюстраціями словесною та жестовою мовами, дидактичні ігри (малюнки для складання задач, набір текстів тощо).

Рекомендації щодо умов організації

дистанційного навчання дітей з порушеннями мовлення

Важлива особливість розвитку мовлення дитини полягає у тому, що вона є складовою когнітивної сфери. Саме тому важливо приділяти увагу формуванню уміння дитини сприймати, зосереджувати увагу, запам'ятовувати і контролювати себе.

- уважно проаналізувати інструкцію до завдання на предмет наявності складних для сприймання слів (як з точки зору розуміння їх значення, так і з точки зору звукової структури слів, оскільки довгі слова з декількома збігами приголосних є складними для сприймання) і вдосконалити її так, щоб дитина зрозуміла;
- перевірити доступність змісту завдання з огляду на особливості мовлення дитини: наприклад, дитина ще не готова вставити певні слова, які містять «проблемні» звуки у передбачені завданням місця з опорою лише на власні уявлення, тоді завдання вчителя полягає у тому, щоб забезпечити необхідну опору у вигляді надрукованих слів або картинок, які відповідають потрібним для успішного виконання завдання словам);
- визначити прийнятний для дитини обсяг завдання, обрати правильний темп його виконання (наприклад, дати змогу витратити стільки часу, скільки необхідно для правильного виконання завдання);
- передбачити необхідні «опори» (картинки, додатковий друкований матеріал, алгоритм виконання завдань, (прямі, опосередковані, навідні запитання);
- скорочувати текст для читання; використовувати простіший або альтернативний текст, адаптовані навчальні тексти надруковані великим шрифтом;
- навчальні завдання мають бути короткими, зрозумілими за змістом.

Рекомендації щодо умов організації

дистанційного навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату

Під час організації навчальної діяльності дітей з порушеннями опорно-рухового апарату важливого значення має створення таких умов, які б дали змогу опанувати знання з опорою на збережені функції організму дитини.

- модифікація змісту навчальних завдань до особливих освітніх потреб дитини, що полягає у зменшенні обсягу та спрощенні характеру матеріалу, спрощенні складного матеріалу;
- використання наочності у процесі навчання. Наочність має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання об'єктів;
- повторюваність у навчанні. Доцільно використовувати варіативність засобів та методів повторення для запам'ятовування матеріалу;
- позитивне оцінювання навіть найменших успіхів дитини;
- чіткий виклад та уточнення навчального завдання, використовувати розвиваючі ігри тощо;
- заохочення дитини до опису, уточнення виконання нового завдання;
- вибору (з боку батьків та дитини) і рекомендації (з боку педагогів) найзручнішого засобу для фіксації навчальної інформації (наприклад, аркуші у клітинку краще використати навіть на уроках української мови);
- передбачення оптимального навантаження письмовими роботами з урахуванням порушень загальної та дрібної моторики пальців рук;
- передбачення варіативності письмових робіт – не лише самостійне письмо, а й роздаткові картки з друкованою основою;
- збільшення часу на виконання письмових завдань.

У разі порушень зорово-просторової координації варто використовувати наступні прийоми:

- спеціально вказати (різні позначення) рядок і місце, де потрібно починати писати, малювати;
- позначати відстань між рядками чи частинами завдання;
- під час виконання арифметичних дій у стовпчик можна розфарбувати клітинки олівцем, наприклад, сотні – зеленим, десятки – синім, одиниці – червоним;
- використовувати перфокарти;
- під час читання використовувати спеціальні закладки з прорізами для фіксування слова, словосполучення чи речення;

Рекомендації щодо умов організації

дистанційного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку

У дитини спостерігаються низький рівень активності та пізнання; її безпосередні потреби та емоційні прояви не підпорядковуються мисленню, а й, відтак – не усвідомлюються і не контролюються самою дитиною. Часто у дітей, які мають порушення інтелектуального розвитку, можна спостерігати прояви почуттів. Недостатній розвиток мислення, його критичності обмежує можливість дітей аналізувати свою поведінку. Для таких дітей характерні труднощі в соціальній адаптації, формуванні інтересів. У багатьох із них порушується фізичний розвиток, виникають труднощі артикуляції, рухової моторики, порушується нормальний розвиток пізнавальних, психічних процесів, погіршується сприймання, пам'ять, словесно-логічне мислення.

Загальні рекомендації щодо розвитку когнітивної сфери:

- *Сприймання:* поділ складного матеріалу на частини; збільшення часу для усвідомлення завдання; уповільнення темпу викладу матеріалу; використання наочності, активізація знань дітей з метою використання їх власного досвіду; порівняння сприйнятого зі зразком.
- *Увага:* допомога у перевірці правильності виконаних дій; формування навичок самоконтролю; навчання вмінню порівнювати свої роботи зі зразком.
- *Пам'ять:* мінімальна кількість нових термінів, понять на одному уроці; поділ матеріалу на частини; повторення матеріалу; закріплення вивченого матеріалу з опорою на наочність, емоційну пам'ять з поступовим переходом до словесно-логічного запам'ятовування.
- *Мислення:* зменшення обсягу матеріалу, спрощення інформації для засвоєння; навчання застосовувати знання на практиці; поділ складних тем на частини; поступове формування вміння порівнювати, використовувати план, інструкцію, схеми тощо; формування вмінь виділяти різні аспекти предметів і явищ; вчити міркувати вголос про способи та послідовність виконання завдань.
- *Інтелектуальна сфера:* урахування індивідуальної працездатності дитини відповідно до її можливостей; урізноманітнення методів і прийомів навчання; створення умов, які стимулюватимуть учнів до навчання і запобігати виникненню втоми.

Загальні рекомендації щодо організації навчальної діяльності:

- модифікація змісту освіти до особливих освітніх потреб дитини, що полягає у зменшенні обсягу та спрощенні характеру матеріалу, спрощенні складного матеріалу тощо;
- використання наочності у процесі навчання, наочність має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання об'єктів;
- уповільненість процесу навчання. Надається більше часу для обдумування відповіді та запису;
- повторюваність у навчанні. Доцільно використовувати варіативність засобів та методів повторення для запам'ятовування матеріалу;
- позитивне оцінювання навіть найменших успіхів дитини;
- в процесі навчання дітей, які мають порушення інтелектуального розвитку, необхідно використовувати спеціальне обладнання, серед якого, зокрема, спеціальні підручники, площинні моделі, об'ємні муляжі, розвиваючі ігри тощо.

Рекомендації щодо умов організації

дистанційного навчання дітей з розладами аутистичного спектру

Особливості проявів, рівень здібностей дітей, а також інші характеристики при розладах аутистичного спектру можуть бути у різноманітних комбінаціях, а порушення можуть мати різні ступені тяжкості (від цілковитого занурення у власний світ та відсторонення від оточення до мінімальних аутистичних проявів, таких як: захоплення винятково власними інтересами та значні труднощі під час спілкування, взаємодії з людьми).

Головна особливість інтелектуального розвитку дітей з розладами аутистичного спектру – це здатність виконувати завдання абстрактного характеру і нездатність виконати завдання аналогічної складності з конкретним змістом.

- Визначити перешкоди, які заважають дитині адаптуватися до освітнього процесу. З'ясувати характерні для дитини з аутизмом «бар'єри навчання».
- Найважливішим елементом організаційних питань навчання є розклад, який оформлюється як серія картинок, фотографій, піктограм (з надписами або без них). Так дитину вчать розуміти зміст розкладу, привчають послідовно виконувати певні завдання. Форматом розкладу може бути альбом або папка з файлами, де розміщено у певній послідовності малюнки, фотографії, піктограми або надписи.
- Візуалізовані правила. Зокрема, правила, що пов'язані з вимогами до учня в закладі освіти. Одні з перших правил, яким треба навчити дитину, –

«Стоп», «Спочатку – потім», «Твоя черга – моя черга». При цьому слід враховувати:

- правил має бути не більше п'яти водночас. - Вони мають бути конкретними, простими, однозначними;
- правила мають бути привабливими (можливо, з гумором, у вигляді віршу тощо);
- правила мають бути змінними, враховувати актуальність розвитку конкретних учнів та усього класного колективу.
- Надання консультацій і зразків виконання будь-яких завдань, які дитина вважає занадто важкими для себе.
- Поступове збільшення кількості завдань, які потрібно виконати.
- Використання візуальних засобів, презентацій предметів.
- Сприяння соціальному розвитку і розвитку мовлення.

Рекомендації щодо умов організації дистанційного навчання дітей із затримкою психічного розвитку

Затримка психічного розвитку характеризується як межовий стан між нормою та порушенням розвитку дитини, якому властиві негрубі недоліки інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, що виявляються у зниженні навчально-пізнавальної діяльності та соціальної адаптації в цілому. Такий стан визначається як порушення темпу психічного розвитку, коли окремі психічні функції (пам'ять, увага, мислення, емоційно-вольова сфера) відстають від усталених психологічних норм даного віку. Якщо по закінченні молодшого шкільного віку залишаються ознаки недорозвитку психічних функцій, то йдеться про конституціональний інфантилізм чи інтелектуальні порушення.

Загальні рекомендації щодо розвитку когнітивної сфери:

- Навчальні завдання спрямованні на розвиток всіх видів сприймання, особливо зорового та слухового, на базі яких розвиваються вищі психічні функції;
- під час навчання необхідно розвивати працездатність, уміння зосереджувати увагу та цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати;
- доцільно розвивати навчальну мотивацію, бажання вчитися, віру дитини у власні можливості;
- розвивати пізнавальну діяльність. Спеціально вчити розрізняти та називати колір, форму, розмір предметів, їх розташування у просторі, застосовувати ці знання практично; виділяти та пояснювати просторові відношення між предметами, використовувати це у практичній діяльності;

- формувати вміння орієнтуватися в сторонах предметів, які знаходяться перед дитиною – визначати орієнтири на аркуші паперу, в альбомі; вміти знаходити верх і низ, правий і лівий бік тощо. Розуміння просторових відношень впливає і на мовленнєвий розвиток дитини;
- формувати вміння працювати за інструкцією, послідовно виконувати завдання. Таку роботу можна проводити під час конструювання, малювання, ліплення. Виготовлення навіть простих фігурок з пластиліну чи глини потребує узгоджених рухів і актів сприймання, аналізу зразка за різними ознаками та відтворення цих ознак у виробі. Крім того, робота з пластичним матеріалом розвиває дрібні рухи кисті руки, що позитивно впливає і на мовленнєву функцію.

Загальні рекомендації щодо навчальної діяльності:

- з метою запобігання втомлюваності дитини під час освітнього процесу слід змінювати види діяльності, використовувати у процесі викладу матеріалу цікаві факти, приклади, організовувати фізкультхвилинки;
- акцентувати увагу на розвиток спостережливості, формуванні навичок і вмінь самостійно оволодівати знаннями та користуватись ними; •
- виявляти прогалини у знаннях з метою їх поступового заповнення, аби не допустити посилення відставання від інших учнів;
- стимулювати активність під час занять, підтримувати навіть незначні успіхи;
- враховувати труднощі запам'ятовування. У процесі виконання практичних завдань додатково пояснювати навчальний матеріал, надавати можливість виконувати завдання у повільнішому темпі, ставити додаткові запитання з метою глибшого розкриття змісту завдання, наводити вже відомі дітям приклади;
- використовувати поетапну інструкцію, додавати письмові інструкції до завдання, формувати вміння планувати свою діяльність, словесно звітувати, поступово підвищувати темп роботи дитини;
- адаптувати завдання з урахуванням особливих освітніх потреб дитини. Як правило, для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з ЗПР використовується набір дидактичних ігор з розвитку логіки та творчості, розвиваючі конструктори, різні пірамідки, спеціальні підручники та інтерактивні комп'ютерні програми.